

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa,

Adam Bodnar

III.7065.71.2017.JA

**Pani
Elżbieta Rafalska
Minister Rodziny, Pracy
i Polityki Społecznej
ul. Nowogrodzka 1/3/5
00-513 Warszawa**

Podjęcie prac nad zmianą regulacji zawartych w ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2017 r. poz. 1769 ze zm.) odnoszących się do kwestii ponoszenia odpłatności za pobyt mieszkańca w domu pomocy społecznej skłania mnie do zwrócenia uwagi Pani Minister na potrzebę zagwarantowania większej ochrony członkom rodziny pensjonariusza.

Na konieczność dokonania zmian dotyczących zobowiązania zstępnych w bliższej lub dalszej kolejności do ponoszenia opłat za pobyt wstępnego w domu pomocy społecznej Rzecznik Praw Obywatelskich wskazywał w kierowanych w 2013 i 2014 r. do Ministra Pracy i Polityki Społecznej wystąpieniach generalnych¹. Postulował w nich o wprowadzenie wyraźnej regulacji prawnej umożliwiającej odstąpienie od obciążania odpłatnością za pobyt w sytuacji, gdy zobowiązanie byłoby sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Argumentując swoje stanowisko Rzecznik podnosił, że zasady postępowania w sprawie opłat z tytułu pobytu członka rodziny w domu pomocy społecznej określające hierarchiczną kolejność osób zobowiązanych do partycypowania w kosztach utrzymania pensjonariusza domu uwzględniają wprawdzie sytuację materialną osób i rodzin, jednakże nie przewidują okoliczności szczególnych. Chodzi o sytuacje, gdy zobowiązanie dotyczy osób względem których dotychczasowe postępowanie pensjonariusza domu pomocy społecznej było naganne moralnie m.in. zaniedbywanie obowiązków rodzicielskich, nierealizowanie

¹ z dnia 24 maja 2013 r. RPO-725428-III/13/JA oraz z dnia 5 lutego 2014 r. III.7065.58.2014.LN

obowiązku alimentacyjnego, stosowanie przemocy. Nakładanie zobowiązań na osoby, które w przeszłości doświadczały wielu krzywd ze strony osoby, na utrzymanie której w domu pomocy społecznej są zmuszane łożyć jest skrajnie niesprawiedliwe i niezgodne z zasadami współżycia społecznego.

Obowiązująca regulacja nie pozwala krewnym na uchylenie się od obowiązku ponoszenia opłaty w sytuacji, kiedy jego nałożenie nie zasługuje na uwzględnienie ze względu na wskazywane powyżej przykładowo szczególne okoliczności, gdyż nie jest skorelowana z normami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Rzecznik Praw Obywatelskich stoi na stanowisku, że zasady ponoszenia kosztów pobytu osoby w domu pomocy społecznej winny uwzględniać treść art. 144¹ Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, zgodnie z którym zobowiązany może uchylić się od wykonania obowiązku alimentacyjnego względem uprawnionego, jeżeli żądanie alimentów jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Przepis ten chroni bowiem uzasadniony interes zobowiązanego i środki jego utrzymania przed żądaniem niezasługującym na ochronę. Podobna ochrona powinna mieć miejsce przy regulacji zasad ponoszenia przez krewnych kosztów pobytu mieszkańca domu pomocy społecznej.

Zobowiązanie krewnych do ponoszenia opłat za pobyt członka rodziny w domu pomocy społecznej zostało w wyniku nowelizacji ustawy o pomocy społecznej złagodzone. Z dniem 5 października 2015 r. do ustawy został dodany art. 64a, który daje podstawę do całkowitego zwolnienia z opłaty wówczas, gdy osoba zobowiązana przedstawi prawomocne orzeczenie sądu o pozbawieniu rodzica władzy rodzicielskiej i władza rodzicielska nie została przywrócona. Jest to jednak rozwiązanie niewystarczające. Nadal poza zakresem obligatoryjnego zwolnienia z opłaty pozostały osoby, które w dzieciństwie zostały faktycznie przez rodziców porzucone, przebywały w rodzinnej lub instytucjonalnej pieczy zastępczej, doświadczały przemocy ale ich rodziców nie pozbawiono władzy rodzicielskiej.

Powyższe uzasadnia wniosek, że art. 64a ustawy o pomocy społecznej w aktualnym brzmieniu nie zabezpiecza w wystarczający sposób interesów osób zobowiązanych do ponoszenia opłaty. Nie realizuje też w pełni wskazywanego w uzasadnieniu nowelizacji celu dla którego przepis ten został wprowadzony: „Proponowany przepis pozwoli zatem dzieciom, w stosunku do których rodzice przez całe życie postępowali w sposób naganny, lekceważąc swoje obowiązki, a przez to dzieci te musiały przebywać w rodzinach zastępczych bądź w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, nie ponosić kosztów utrzymania rodziców w domu pomocy społecznej”.

Przepis w obecnym brzmieniu nie chroni także dalszych zstępnych osoby umieszczonej w domu pomocy społecznej, nawet w sytuacji zwolnienia od opłaty za pobyt bliższego zstępnego. W myśl bowiem art. 61 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej opłata za pobyt w domu pomocy społecznej obciąża przede wszystkim jego mieszkańca; w dalszej kolejności ponoszą ją jego małżonek, zstępni przed wstępnymi oraz gmina. Tak ustalona

zasada kolejności oznacza, że w sytuacji, gdy osoba umieszczona w domu pomocy społecznej nie jest w stanie ponieść kosztów pobytu w placówce, obowiązek wnoszenia opłat spoczywa na małżonku, w następnej kolejności na zstępnych, w dalszej kolejności na wstępnych, a jeszcze w dalszej - na gminie, z której osoba została skierowana do domu pomocy społecznej.

W świetle powyższego inicjatywę legislacyjną na rzecz poprawy sytuacji członków rodziny mieszkańca domu pomocy społecznej zobowiązanych do partycypowania w opłatach za pobyt przyjmuję z dużym zadowoleniem. Koniecznością wydaje się jednak zwrócenie uwagi Pani Minister na kilka kwestii, które powinny znaleźć odzwierciedlenie w projekcie ustawy o zmianie ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o ochronie zdrowia psychicznego z dnia 14 listopada 2017 r. (UD 318).

Projektowana regulacja rozszerza katalog okoliczności, w których można zwolnić z obowiązku wnoszenia opłaty za pobyt członka rodziny w domu pomocy społecznej. Chodzi o następujące sytuacje:

- osoba zobowiązana do wnoszenia opłaty lub jej rodzic przebywała na podstawie orzeczenia sądu w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej, a osobie kierowanej do domu pomocy społecznej lub mieszkańcowi domu będącemu odpowiednio rodzicem lub dziadkiem tej osoby ograniczono władzę rodzicielską nad dzieckiem,

- osoba zobowiązana do wnoszenia opłaty przedstawi wyrok sądu oddalający powództwo o alimenty na rzecz osoby kierowanej do domu pomocy społecznej lub mieszkańca domu.

Przewiduje również poszerzenie kręgu osób obligatoryjnie zwalnianych od ponoszenia opłat o zstępnych osoby już podlegającej obligatoryjnemu zwolnieniu z opłaty na podstawie art. 64a ustawy o pomocy społecznej.

Poza regulacją znajdują się jednak nadal sytuacje, w których ponoszenie przez bliskich członków rodziny opłaty za pobyt krewnego w domu pomocy społecznej pozostaje w kolizji z zasadami współzycia społecznego:

- pomimo naganego postępowania rodzica, z przyczyn niezawinionych przez dziecko, nie zostało wydane orzeczenie o pozbawieniu rodzica władzy rodzicielskiej,

- nierealizacja przez rodzica obowiązku alimentacyjnego względem dziecka,

- popełnienie przez rodzica przestępstwa na szkodę dziecka.

W mojej ocenie dorosłe dzieci rodziców, którzy względem nich w sposób rażący zaniedbywali obowiązki rodzicielskie lub byli sprawcami przemocy wobec dzieci, zasługują na ochronę państwa i powinni zostać objęci obligatoryjnym zwolnieniem z opłat bez względu na ich sytuację materialną. Nie mogą zasługiwać na aprobatę sytuacje, gdy poza jakąkolwiek ochroną są osoby, które decyzją administracyjną są obciążane kosztami pobytu

wstępnego w domu pomocy społecznej, gdy ten nie wywiązywał się względem nich z obowiązków rodzicielskich.

Także proponowane w projekcie ustawy rozwiązanie, że można zwolnić z obowiązku wnoszenia opłaty za pobyt członka rodziny w domu pomocy społecznej osobę, która przedstawi wyrok sądu oddalający powództwo o alimenty na rzecz osoby kierowanej do domu pomocy społecznej lub mieszkańca domu może w praktyce okazać się trudne do realizacji. Nie jest bowiem możliwe skierowanie przez osobę zobowiązaną do wnoszenia opłaty powództwa przeciwko sobie o ustalenie alimentów, a brak aktywności w zakresie wytoczenia powództwa ze strony mieszkańca domu pomocy społecznej lub jednostki pomocy społecznej może powodować, że przepis będzie nieefektywny. Treść art. 110 ust. 5 ustawy o pomocy społecznej przewiduje aktualnie, że kierownik ośrodka pomocy społecznej może wytaczać na rzecz obywateli powództwa o roszczenia alimentacyjne. Z punktu widzenia osób zobowiązanych do ponoszenia opłat za pobyt członka rodziny w domu pomocy społecznej regulacja taka wydaje się niewystarczająca.

Z uzasadnienia projektu wynika, iż z uwagi na konieczność określenia precyzyjnych przesłanek zwalniania z opłat wskazano na sytuację ograniczenia władzy rodzicielskiej z jednoczesnym skierowaniem dziecka przez sąd do rodziny zastępczej lub placówki opiekuńczo-wychowawczej. Pomimo założenia precyzyjności regulacja ta wprowadza ograniczenie, które w mojej ocenie, nie znajduje żadnego uzasadnienia. Nie wyczerpuje bowiem wszystkich form pieczy zastępczej wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. W myśl przepisów ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2017 r. poz. 697 ze zm.) piecza zastępcza jest sprawowana w formie rodzinnej (rodziny zastępcze: spokrewnione, zawodowe, niezawodowe oraz rodzinne domy dziecka) i w formie instytucjonalnej (placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne oraz interwencyjne ośrodki preadopcyjne).

W związku z powyższym, działając na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2017 r. poz. 958), zwracam się do Pani Minister z uprzejmą prośbą o przeanalizowanie przedstawionych uwag w aspekcie możliwości ich uwzględnienia w dalszych pracach legislacyjnych nad projektem ustawy o zmianie ustawy o pomocy społecznej oraz ustawy o ochronie zdrowia psychicznego z dnia 14 listopada 2017 r. (UD 318).